

CJJ04_11

Klára Osolsobě

osolsobe@phil.muni.cz

Slovesa ze substantiv, adjektiv, sloves, adverbii

- Slovesa ze substantiv
(<https://www.czechency.org/slovník/DESUBSTANTIVN%C3%8D%20SLOVESO>)
- Slovesa z adjektiv
(<https://www.czechency.org/slovník/DEADJEKTIVN%C3%8D%20SLOVESO>)
- Slovesa ze sloves
(<https://www.czechency.org/slovník/DEVERB%C3%81LN%C3%8D%20SLOVESO>)

Slovesa ze substantiv (nahrad'te substantivum slovesem utvořeným ze substantiva)

- Přejde snih.
- Bylo vidět blesky.
- Stal se králem, ale ve skutečnosti byl stále sluhou.
- Od té doby byl mým přítelem.
- Jeli jsme na lyže.
- Z rány mu šel hnis.
- Už se zase chováš jako blázen.
- Používáš telefon?
- Pod obvazem prosakovala krev.

řešení

- Přejde **sníh**. → Bude **sněžit**.
- Bylo vidět **blesky**. → Bude se **blýskat**.
- Stal se **králem**, ale ve skutečnosti byl stále **sluhou**. → **Kraloval**, ale ve skutečnosti stále **sloužil**.
- Od té doby byl mým **přítelem**. → Od té doby jsme se **přátelili**.
- Jeli jsme na **lyže**. → Jeli jsme **lyžovat**.
- Z rány mu šel **hnis**. → Rána mu **hnisala**.
- Už se zase chováš jako **blázen**? → Už zase **blázníš**?
- Používáš **telefon**? → **Telefonuješ**?
- Pod obvazem prosakovala **krev**. → Pod obvazem **krvácel**.

Slovesa z adjektiv (nahrad'te adjektivum slovesem utvořeným z adjektiva)

- Nebud' tak divoký.
- Byl zelený v obličeji.
- Je churavý.
- Stala se z ní štíhlá dívka.
- Je třeba, aby cibulka byla sklovatá.
- To pivo už je úplně teplé.

řešení

- Nebud' tak **divoký**. → **Nedivoč**.
- Byl **zelený** v obličeji. → **Zezelenal** v obličeji.
- Je **churavý**. → **Churaví**.
- Stala se z ní **štíhlá** dívka. → **Zeštíhlela**.
- Je třeba, aby cibulka byla **sklovatá**. → Je třeba, aby cibulka **zesklovatěla**.
- To pivo už je úplně **teplé**. → To pivo už úplně **zteplalo**.

Slovesa z adverbii (nahrad'te adverbium slovesem utvořeným z adverbia)

- Netvař se tak škaredě.
- Hodiny jdou pozdě.
- Jdi se psem ven.
- Nebud' pořád proti.

řešení

- Netvař se tak **škaredě**. → **Neškared'** se tak.
- Hodiny jdou **pozdě**. → Hodiny se **pozdí**.
- Jdi se psem **ven**. → Jdi **vyvenčit** psa.
- Nebud' pořád **proti**. → **Neprotiv** se pořád.

Všimněme si

- Nová slovesa se netvoří konverzí k
- 1. třídě slovesné
- 2. třídě slovesné typu *začít*
- 3. třídě slovesné typu *krýt*
- Jsou to třídy uzavřené (od uzavřených tříd se omezeně tvoří i některé typy deverbativ, zejména se to týká sloves s uzavřeným kořenem a nulovou kmenotvornou příponou a také sloves s kmenotvornou příponou, která se neúčastní derivace některých typů)
- Při tvoření sloves ze sloves (transflexi) pokládáme slovesa uzavřených tříd za primární (neodvozená viz pořadí sloupců na slidech níže).

I. třída – IV./V. třída

- nést – nosit
- vést – vodit
- vézt – vozit
- lézt – ložit
- pást – pásat
- plést – pléstat
- opéct – opékat
- vymlít - vymílat

Kauzativa/faktitiva – způsobovací slovesa

- mřít – mořit
- vřít – vařit
- pít – napojit
- ležet – položit
- stát – postavit
- téci - točit

Násobenost děje

- -ív-a-t (chodit/chodívát)
- -áv-a-t (plavat/plavávát)
- přechodem ke třídám (-e-t vyvézt/vyvážet, nanést/nanášet, -a-t vykrást/vykrádat, vypást/vypásat)

Momentánní slovesa (vyjádření okamžitého děje)

- mrknout
- trknout
- vyjeknout
- osmahnout

Sekundární imperfektiva – slovesa od perfektivních sloves vzniklých ze sloves neprefigovaných

- zasklívat ← zasklít ← sklít
- proplouvat ← proplout ← plout
- pomíjet ← pomínout ← minout
- snímat ← sejmout ← jmout
- zatínat ← zatnout ← tnout
- umírat ← umřít ← mřít
- vydělávat ← vydělat ← dělat

Prefixace

- Modifikace prefixy (prefixem se tvoří sloveso, které vzhledem ke svému základovému slovesu má modifikovaný význam, u některých prefixů lze význam vyvodit např. z významu předložky – pohyb v prostorových relacích, u jiných je tento prostorový význam oslaben, zcela mizí a lexikální význam převládne nad slovotvorným, viz více charakteristiky jednotlivých prefixů v on-line Slovníku afixů zde: <http://www.slovnikafixu.cz/>)
- Gramatické a slovotvorné prefixy
- Jak poznáme syntetické futurum
- Negace

Prefixace – gramatická funkce prefixu

- Prefixy čistě vidové (čistě vidový prefix poznáme tak, že od prefigovaného slovesa nelze utvořit sekundární imperfektivum, takže máme např. *psát – napsat – ~~napisovat~~* prefix *na-* plní gramatickou funkci – tvoření vidového protějšku, *psát – zapsat – zapisovat* prefix *za-* neplní gramatickou funkci – tvoření vidového protějšku).
- Prefix *po-* (ojediněle má variantu *pů-*) jimiž se tvoří tzv. syntetické futurum : *jede – pojede, jde – půjde ...*

Jak poznáme syntetické futurum

- Pomůžeme si převedením celé výpovědi na konstrukci s modálním slovesem:
  - Půjdu do školy. → Musím jít do školy.
  - Poběžím za ní. → Musím za ní běžet.
- **Syntetické futurum** je soubor tvarů s předponou *po-/pů-* připojenou ke tvarům indikativu přítomného času (někdy též imperativu) s futurálním významem. Tyto tvary patří k infinitivu BEZ *po-/pů-*.
- Slepice pobíhá po dvoře. → Slepice musí pobíhat po dvoře.
- Posedíme si u ohně. → Musíme si posedět u ohně.
- Nejde o syntetické futurum ale o tvary slovesa s předponou *po-*.

Negace

- Většina sloves (výjimkou je např. *nenávidět*) tvoří pravidelně prefixem *ne-* negativní protějšky, které pro svůj predikovatelný význam jsou zahrnovány pod tvary bez negujícího prefixu *ne-*.
- Přesto můžeme pozorovat některé korelace mezi videm a negací:
- Zavři dveře! × Nezavírej dveře!
- Jdi domů! × Nechod' domů!
- Pošli mu dopis! × Neposílej mu dopis.

Modifikace prefixy

- Většina prefixů modifikuje význam základového slovesa (viz např. výše *psát – zapsat, upsat, vepsat, nadepsat, podepsat, odepsat, vypsát, připsat, předepsat, ...*).
- Existují i případy prefixálně sufixálního tvoření (cirkumfixace): *smrdět* → *za-smrát-nou-t*, *tráva* → *za-trav-n-i-t*

Jazykové hádanky

- V češtině existuje slovesa *zabývat* *vzývat*. Mohlo by v případě tvarů *zabívat* a *vzívat* jít o jinou chybu než o chybu pravopisnou?
- Existuje v češtině slovesa s infinitivem na **ovat**, které netvoří tvary podle typu **kupovat**?
- Existuje v češtině sloveso, jehož tvar ve 3. osobě sg. indikativu přítomného času končí na **ne** a nemá infinitiv na **nout**?
- Liší se významově dvojice sloves **tančit/tancovat, nořit/norovat, škodit/škodovat, trefit/trefovat, hostit/hostovat, cílit/cílovat, stínit/stínovat, pářit/párovat, hubit/hubovat, rejdit/rejdivat, roubit/roubovat, uzlit/uzlovat**?

Jazykové hádanky

- Existují v češtině věty, v nichž se objevuje ... bude jít... nebo ... bude jet...?
- Kolik významů mohou mít tvary sloves jako nezmař a nevraž?
- Je pravdivé následující tvrzení? „Začíná-li sloveso na nad, pak se o prefix nad- jedná tehdy a jen tehdy, následuje-li za d souhláska.“
- Je pravdivé následující tvrzení? „Prefixy končící na souhlásku (nad, pod, před, od, s, z, v, roz) mají vokalizovanou variantu vždy, pokud následuje skupina souhlásek.“

Na příště

- Na příští seminář je třeba vypracovat krátký úkol ve formě on-line testu.
- Na úkol máte 30 minut a jej je třeba vypracovat do příští středy 00.00 hod.
- Na začátku příští hodiny projdu řešení. Připravte si otázky na nejasnosti.
- Těm, kteří bez omluvy odevzdají úkol pozdě, bude úkol počítán jako nesplněný. Ti, kteří budou mít více než tři nesplněné (pozdě odevzdané) úkoly, nebudou připuštěni ke zkoušce (= opakování ročníku). Znamka ze zkoušky se bude skládat z dílčích známek za odevzdané domácí úkoly a ze známky ze závěrečného on-line testu.